

תוכן העניינים

שער א	סוכות – השלמת ימי התשובה
17	פתיחה וסקירת הפרקים
21	פרק א / מדוע חג סוכות בתשרי ולא בניסן?
28	פרק ב / סוכות – עדות לניצחון ישראל בדין ולמחילת עוונות
33	פרק ג / הזכייה בסוכה אפשרית מכוח התשובה – סוכות התכלית
39	פרק ד / סוכות – מקום שבעלי תשובה עומדים
48	פרק ה / סוכות – תשובה מאהבה
שער ב	סוכות "זמן שמחתנו" ושמחת בית השואבה
63	פתיחה וסקירת הפרקים
67	פרק א / מקורה של שמחת החג – במדבר
71	פרק ב / שמחת חג האסיף והיחס לגשמיות
76	פרק ג / שמחת החג לאחר ימי הדין והתשובה
92	פרק ד / שמחת האדם בדבקותו בשורשו ובמקומו
97	פרק ה / עבודת ה' בשמחה בארץ ישראל ובבית המקדש
104	פרק ו / שמחת בית השואבה והשמחה בימינו
114	פרק ז / השמחה בראשית השנה והשפעתה על השנה כולה
שער ג	עניינה של הסוכה
119	פתיחה וסקירת הפרקים
121	פרק א / "בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים"
128	פרק ב / קדושת הסוכה
137	פרק ג / הסוכה היא בית ה'
140	פרק ד / הסוכה וארץ ישראל
143	פרק ה / הסוכה – צילא דמהימנותא
150	פרק ו / סוכה – מלשון ראייה

שער ד – הסוכה – שומרת ומבדילה

159.....	פתיחה וסקירת הפרקים
161.....	פרק א / הצורך בשמירה והגנה בסוכות
173.....	פרק ב / פרשיית "ויעקב נסע סכתה" רומזת לימי חג הסוכות
180.....	פרק ג / התכנסות והשפעה בחג הסוכות
187.....	פרק ד / העמקה

שער ה – מצוות הלולב – ארבעת המינים

193.....	פתיחה וסקירת הפרקים
196.....	פרק א / "ולקחתם לכם"
200.....	פרק ב / ארבעה סוגי אנשים בישראל ואחדות ישראל
205.....	פרק ג / עבודת הנפש בעת קיום המצווה
208.....	פרק ד / ארבעת המינים – כלי מלחמה וסימן של ניצחון
215.....	פרק ה / היחס בין ארבעת המינים לסוכה
218.....	פרק ו / מדוע אין נוטלים בשבת את ארבעת המינים

שער ו – בחג נידונים על המים ומצוות ניסוך המים

223.....	פתיחה וסקירת הפרקים
225.....	פרק א / מדוע הדין על המים דווקא בסוכות ומה הוא מסמל?
227.....	פרק ב / מצוות ניסוך המים
236.....	פרק ג / העלאת המים התחתונים וחיבורם לעליונים
240.....	פרק ד / ניסוך המים בסוכות – הקדמה לשמיני עצרת
241.....	פרק ה / המים והתורה
245.....	פרק ו / גשם בסוכות

שער ז – שער הושענא רבה

253.....	פתיחה וסקירת הפרקים
255.....	פרק א / מצוות ערבה במקדש ומנהגי יום הושענא רבה
259.....	פרק ב / הושענות ותפילות בסוכות וביום הושענא רבה
267.....	פרק ג / עניין הערבה ונטילתה בהושענא רבה

- 277..... פרק ד / שם הערבה, גדילתה על מים והקשר לדוד המלך
- 281..... פרק ה / לקיחת הערבה לבדה וישועה בזכותה לדורות האחרונים

שער ח שבעים פרים הקרבים בסוכות כנגד שבעים האומות

- 289..... פתיחה וסקירת הפרקים
- 294..... פרק א / בסוכות נידונים על המים
- 297..... פרק ב / ההבדלה וההתכנסות בסוכות מאפשרות לזכות את האומות
- 299..... פרק ג / סוכות לאומות או לישראל - על מה אנו שמחים?
- 302..... פרק ד / תיקון מדרגת הטבע וחלק האומות שבתוכנו
- 306..... פרק ה / תיקון כלל הבריאה בסוכות
- 308..... פרק ו / בסוכות משלימות האומות עם ישראל
- 314..... פרק ז / הוצאת ניצוצות קדושה מהאומות

שמיני עצרת

שער ט

- 319..... פתיחה וסקירת הפרקים
- 322..... פרק א / סיום ימי הסוכות - או רגל בפני עצמו?
- 325..... פרק ב / "קשה עלי פרידתכם" - משל הסעודה
- 333..... פרק ג / שמיני עצרת הוא בחינת תוספת
- 339..... העמקת דברים לפרק ג
- 342..... פרק ד / עצרת תהיה לכם
- 348..... פרק ה / והיית אך שמח - שמחת שמיני עצרת
- 353..... פרק ו / שמיני עצרת ושמחת תורה
- 360..... סדר אושפיזין
- 360..... תפילה כשיוצאים מן הסוכה

שער א

סוכות
השלמת ימי התשובה

פתיחה

כמבט ראשון אפשר לחשוב שאין קשר מהותי בין חג סוכות, הרגל השלישי מתוך שלושת הרגלים, ובין ימי התשובה המתחילים בראש השנה ונחתמים ביום הכיפורים.

היה אפשר להבין שימי הדין מסתיימים ביום כיפורים, וקביעת חג הסוכות, חג האסיף, בחודש תשרי, אינה קשורה כלל לימי הדין.

במיוחד, משום ששלושת הרגלים מוזכרים בתורה בשני אופנים מרכזיים:

האחד לאומי – זכר ליציאת מצרים ומתן תורה – פסח, שבו יצאנו לחירות ממצרים; שבועות, שבו קיבלנו את התורה; סוכות זכר לישיבת ישראל בסוכות בלכתם במדבר.

השני חקלאי – וחג הסוכות הוא חג האסיף, כאמור בתורה (שמות כג, טז): "וְחַג הָאֶסֶף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפְּךָ אֶת מַעֲשֶׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה".

ראש השנה ויום הכיפורים אינם קשורים למעגלים אלו, הרי הם לא קשורים באופן מובהק ליציאת מצרים, ואין קשר ביניהם לבין אירוע חקלאי כלשהו.

בגישה זו, הסיבה שחג הסוכות נקבע בתשרי אינה אלא מפני שזוהי התקופה בשנה שבה אוסף האדם את פירותיו. כן ייתכן, שמסיבה מסוימת צוותה תורה על הישיבה בסוכה דווקא בחודש תשרי למשל משום שבעונה זו של השנה ניכר ביותר ששיבתנו בסוכה היא דווקא משום מצווה (משום שבני אדם רגילים לשוב לביתם מהשדות לקראת סוף הקיץ, וכהסברו הידוע של הטור, אורח חיים, תרכה), ואם כן, אין חג הסוכות קשור לימי התשובה והמועדים שבאו לפניו.

אומנם רבנו השפת אמת זצוק"ל, במקומות רבים, ביסס את הרעיון שחג הסוכות קשור בקשר מהותי לימי התשובה ומהווה השלמה לימי הדין והתשובה.

יש מקומות שבהם ביסס את הרעיון כיצד ימי החג מהווים עדות לתשובתנו ולהתקבלותה.

יש תורות בהן הדגש היה להסביר למה זוכים האדם והעם בעקבות התשובה, וכיצד בא הדבר לידי ביטוי בחג הסוכות, ומדוע רק לאחר התשובה ומכוחה אפשר לשבת בסוכה ולשמוח בה, וכן מדוע לאחר ימי הדין, יש צורך להיכנס לסוכה כדי להגן ולשמור עלינו.

ויש תורות בהן הודגש שמהלך התשובה עצמו ממשיך אל תוך ימי הסוכות, אלא, בכללות, עד יום הכיפורים התשובה היא תשובה מיראה, ואילו בסוכות התשובה היא מתוך אהבה ושמחה.

ייתכן אף להבין, לא רק שחג הסוכות נקבע לאחר ימי הדין ובעקבותיהם אלא שהעיקר הוא חג סוכות ושמיני עצרת, וקבעה תורה את ימי התשובה לפנייהם, כדי שיהיו הכנה לחג ובסוכות נשלמת כוונת ותכלית התענית¹.

פעמים שציין במפורש שדבריו מכוונים לתת טעם והסבר לכך, כדוגמת לשונו: "טעם סוכות אחר ראש השנה ויום הכפורים" (סוכות תרל"ו, ד"ה: "בראשונה"; תרל"ט, ד"ה: "טעם"), וכן: "מצות סוכה אחר ימי התשובה" (שם תרמ"ד, ד"ה: "מצות"; תרנ"ה, ד"ה: "מצות"), "אחר יום הכפורים חג הסוכות" (שם תרס"ד, ד"ה: "אחר").

אומנם על הלומד לשים לב ולדעת, שגם בתורות רבות אחרות, דבריו מבקשים לתת הסבר וביאור בנושא זה, גם בלא שציין במפורש שהדברים מהווים הסבר לכך, וכן יש תורות שבהן עסק בפירוש מקור הכולל ג' בחינות שונות (למשל בעבודת ה'), וביאר כיצד הדבר מקביל ומתקיים בראש השנה, יום הכיפורים וסוכות - תהליך אחד ומתמשך שנשלם בסוכות, "ועל ג' ימים טובים אלו מתקיים כל השנה" (שם תרל"ו, ד"ה: "בראשונה")².

בנוסף וכהקדמה, נציין למספר טעמים ומקורות מרכזיים, שמהם יש להבין וללמוד שימי הסוכות קשורים באופן מהותי לימי הדין והתשובה.

ראשית, נראה שהשורש הפנימי להבנה שסוכות קשור לימי הדין הקודמים לו, הוא העובדה שחג הסוכות, נקבע בתורה בחודש תשרי, ולכאורה לא היה הכרח לכך, ואדרבא היה מקום לקובעו בסמיכות למועד צאתנו ממצרים - בחודש ניסן.

חג הסוכות הרי לא נקבע כזכר לאירוע שחל בתאריך מסוים אלא כנגד ענני הכבוד

1. בעניין זה הרחבנו לקמן בשער "שמיני עצרת", ובו התבאר כי תכלית ימי חגי תשרי מתגלה באהבה ובדבקות בין ישראל להקדוש ברוך הוא המתגלה בשמיני עצרת, וימי התשובה וחג סוכות, שלפני כן, מהווים הכנה ליום זה.

כמו כן, יש מקום להבין, שהמערכת העיקרית הינה שלושת המועדים, וימי הדין "הובלעו" ו"הוסתרו" בתוכם. ושמה גם לכך רמז רבנו בדבריו: "בכסה ליום חגיגנו" - כי ראש השנה בין המועדים" (ראש השנה תרל"ד, ד"ה: "בכסה", ע"ש).

2. לדוגמה: "דאיתא מלך ממית, ומחיה, ומצמיח ישועה" - וכל זה מתקיים בימים אלו ר"ה, ויום הכיפורים, וסוכות" (סוכות תרמ"א, ד"ה: "סוכות המה"); "מן המיצר קראתי יה ענני במרחב" - הרמז על הצעקות והתפלות בר"ה ויום הכיפורים... 'וענני במרחב' - הוא בסוכות" (תרמ"ב, ד"ה: "כתיב מן").

והסוכות שבהן ישבו ישראל במשך שהותם במדבר, בניגוד לשאר המועדים שנקבעו בתאריך מסוים בעקבות האירועים שהתרחשו באותם זמנים ממוקדים.

נראה שבזה שהתורה "בחרה" לקבוע את סוכות בתשרי ולהצמידו לימי המועדים, מוכח שיש לברר ולמצוא את הקשר פנימי ביניהם³.

זאת ועוד, ההבנה עד כמה גדולה מעלת ימי חג הסוכות, וגדולה קדושת הסוכה, מובילה להבנה שיש צורך בהקדמה והכנה שתאפשר לנו את הכניסה לסוכה – הכנה המתקיימת בימי הדין.

שנית, כפי שיתבאר, ישנם מספר מקורות בחז"ל, שמהם עולה הקשר בין ימי הדין לחג הסוכות, ובמיוחד דברי חז"ל במדרש שמצוות נטילת ארבעת המינים מהווה עדות לניצחונם של ישראל בדין, ולמחילת העוונות. דברי רבנו הם פיתוח ושכלול להם, וכפי שיבוא ויתבאר.

שלישית, בתורת הסוד מובא, כי המשפט נגמר ביום הושענא רבה ובשמיני עצרת⁴, ובתורת האר"י, מתבאר באריכות, ליודעי חן, סדר הכוונות של בניין פרצוף הנו"ק המתחולל בימים שבין ראש השנה ועד שמיני עצרת, וכיצד ימי חגי תשרי הם מהלך אחד המתחיל בראש השנה עד שמיני עצרת⁵. גם מבלי להיכנס לעומקם של ביאור הדברים, מובן, שחגי תשרי מהווים מהלך אחד ארוך, ובו החגים שלובים זה בזה.

3. כן מובא בביאור עניין שקורבנות חג הסוכות כפולים (שבכל מועד יש איל אחד ושבעה כבשים, ואילו בסוכות מביאים שני אילים וארבעה עשר כבשים), שטעם הדבר כי באמת חג הסוכות מכיל בקרבן "שני חגים", הוא גם החג האחרון של שלושת הרגלים, וגם החג המסיים את חגי תשרי, לכן הוכפלו קורבנותיו (כך שמעתי לפני שנים, לראשונה מהרב ישראל סמט, וכך מובא בשם ה"פחד יצחק", לרב הוטנר זצ"ל, ועוד).

4. "כי המשפט נגמר בשמיני עצרת" (שפת אמת סוכות תרל"ח, ד"ה: "בגמרא"), עפ"י זוהר ח"ג לא, ב שביום שביעי של החג "סיומא דדינא" וכן זוהר ח"א רכ, א שהפתקין של הדין נתלים עד שמיני עצרת, ועיין להלן על אודות התשובה בימי הסוכות. ובזוהר ח"ב קפו, א, שעד יום חמישה עשר לחודש הימים הם בסוד ימים עליונים, ומשום כך נקרא בתורה, יום חמישה עשר בתשרי – "ביום הראשון", עיי"ש.

5. שמהלך ימי תשרי מהווה תיקון לחטא אדם הראשון. במהלך הימים שמראש השנה ועד שמיני עצרת, ישנו תהליך של בניין שמסתיים בייחוד שבין פרצוף זעיר אנפין עם פרצוף רחל. עיין שער הכוונות דרושי ראש השנה, דרוש א; שם דרושי חג הסוכות, הקדמה, ושם בדרוש ט' העוסק בעניין שמיני עצרת. כתב: "כי כל הימים שמראש השנה עד עכשיו, כל הזווגים היו ישראל או יעקב עם לאה, אבל רחל היתה נתקנת ונבנית מדריגה אחר מדריגה בהמשך ימים האלו לאט לאט בשביל חטאו של אדה"ר שחטא ביום ר"ה שבו נברא העולם... ועתה ביום ח' עצרת אז הוא ז"א עצמו עם רחל בתפלת המוסף." עיין גם עולת ראיה ח"ב, עמ' שפד.

נציין עוד כי רבנו קשר את שמחת ימי חג הסוכות עם ימי הדין והיראה הקודמים לחג. להשלמת העניינים הנידונים בשער זה, ראה גם בשער "סוכות 'זמן שמחתנו' ושמחת בית השואבה", בעיקר בפרק ג: "שמחת החג לאחר ימי הדין והתשובה".

סקירת סדר הפרקים ועניינם

הפרק הראשון, "מדוע חג סוכות בתשרי ולא בניסן", פותח בקושיית הטור הידועה, מדוע לא קבעה התורה את חג הסוכות בצמוד למועד צאתנו ממצרים. בתשובותיו של רבנו השפת אמת לקושייה זו, קשר בין ימי הדין לחג הסוכות ובירר את היחס ביניהם.

הפרק השני, "סוכות עדות לניצחון ישראל בדין ולמחילת עוונות", פותח בדברי המדרש רבה, המתאר את מצוות ארבעת המינים כעדות לזכיית ישראל בדין ולניצחונם. מדרש זה, כשלעצמו, מברר את דעת חז"ל שסוכות קשור לימי הדין. רבנו השפת אמת, לאור דברי המדרש, העמיק להסביר ולבאר כיצד מצוות ארבעת המינים, הסוכה, ההלל והשמחה בחג, מגלים ומהווים עדות לטהרת ישראל ולניצחונם בדין. הפרק השלישי, "הזכייה בסוכה אפשרית מכוח התשובה - סוכות התכלית", מוסיף לברר ולהעמיק, לא רק שיש קשר בין ימי הדין לסוכות אלא חג סוכות הוא תכליתם של ימי הדין.

הפרק הרביעי, "סוכות - מקום שבעלי תשובה עומדים" מראה שדברי חז"ל, שבעלי תשובה זוכים למקום עליון ומיוחד, מתקיימים בחג הסוכות, כי לאחר ימי התשובה זוכים ישראל לשבת בסוכה. רבנו השפת אמת ביאר מדוע זוכים דווקא לאחר התשובה לשבת בסוכה, ומדוע נדרשת הגנת הסוכה לבעלי תשובה.

הפרק החמישי, "בסוכות תשובה מאהבה" מבאר כי לא רק שחג הסוכות קשור לימי התשובה אלא שימי התשובה ממשיכים אל תוך חג סוכות. אכן בימי הדין - התשובה היא מיראה, ובחג הסוכות מתגלה מדרגה של תשובה מאהבה. השפת אמת בדבריו מבאר מה עניינה של התשובה מאהבה וכיצד מתגלה בימי הסוכות.

פרק א

מדוע חג סוכות בתשרי ולא בניסן?

על החיבור המהותי בין סוכות לבין ימי הדין הקודמים לו, למדים מהעובדה שחג הסוכות נחוג בחודש תשרי, ונבאר את הדברים.

ידועה קושיית הטור בהלכות סוכה (סי' תרכה):

"בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתו את בני ישראל בהוציא אותם" וגו' תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים... ואף על פי שיצאנו ממצרים בחדש ניסן, לא צונו לעשות סוכה באותו הזמן.

אם התורה מנמקת את מצוות הישיבה בסוכה כזכר לישיבת ישראל בסוכות, בעת שיצאו ממצרים – "בהוציא אותם", מתבקש היה לכאורה, שהציווי לעשות זכר לכך מידי בשנה, יהול בתאריך הסמוך למועד צאתנו ממצרים – בחודש ניסן, ולא לדחות זאת לחודש תשרי. לא מובן מדוע בכל זאת קבעה התורה את החג בתשרי?!
הטור תירץ (שם), שדחיית החג מניסן לתשרי נועדה לבטא שאנו עושים את הסוכה מכוח ציווי ה'.

היות שבניסן מתחילה תקופת הקיץ, ודרך בני האדם לצאת מביתם ולעשות סוכה, אילו היינו יושבים בסוכות בימים אלו, היה אפשר לחשוב שאין הישיבה מכוח מצוות ה'. משום כך דחתה התורה את הציווי לזמן שבו מתחילים הגשמים, ודרכם של בני אדם להיכנס מן הסוכה אל הבית – "ולכן צוה אותנו שנעשה בחדש השביעי, שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו, ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה, בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה" (שם).

בחידושי הרי"ם זצוק"ל, מו"ר וסבו של השפת אמת¹, כתב (חידושי הרי"ם לסוכות, ד"ה: "בטור"):

בטור מקשה: למה אין עושין סוכות בניסן, שאז יצאו בני ישראל ממצרים?!

1. כידוע, רבנו התייתם בגיל צעיר, ועבר לגור וללמוד אצל סבו, הרב יצחק מאיר זצ"ל – בעל חידושי הרי"ם, שהיה האדמו"ר הראשון לשושלת גור ונפטר בשנת תרכ"ו. נוסף, שלאחר פטירת רבנו, בשנת תרס"ה – הוא נקבר בסמיכות לסבו, ושניהם קבורים באותו ציון בגורה קלוואריה (הסמוכה לוורשה, בירת פולין).

ותירץ שהסיבה נובעת מציווי התורה לדעת ולהשיג את המשמעות של הישיבה בסוכות, וכלשון הכתוב (ויקרא כג, מג): "לְמַעַן יִדְעוּ דַרְתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם". זו לשונו (שם):

שלסוכות צריכים דעת, ובכל ימות השנה, אנשים מלאים חטאים ואין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות, ואין לנו דעת, אולם אחר יום הכפורים שמכפר על העוונות וסוכות הוא הראשון לחשבון עוונות (תנחומא אמור, כב), ויש לנו אז דעת, לכן צותה התורה לעשות אז סוכות אף שלא בזמן.

חידושי הרי"ם מבאר, שבמצוות סוכה ישנו חיוב מיוחד שאינו מופיע במצוות אחרות: התורה מדגישה את חשיבות הידיעה, כלומר מלבד הקיום המעשי של המצווה, ישנה חשיבות לדעת ולהשיג מדוע אנו יושבים בסוכה.

מעלה זו, של השגת הדעת, אינה יכולה להתגלות בשעה שאדם חוטא.

חכמים (סוטה ג, א) לימדו אותנו שאדם חוטא בגלל שנכנסה בו רוח שטות. הוא הפך באותו זמן לשוטה, לאדם חסר דעת, משום שלא ייתכן שאדם הגיוני יעשה מעשה שפוגע בעצמו, מעשה שהורס את סביבתו, האומה שלו, העולם כולו, וכן לא הגיוני שהאדם במודע ימרוד במי שבראו ודואג לו. האפשרות היחידה לחטא, אינה אלא משום שבאותו רגע האדם 'איבד' את אותו חשבון שכלי ונמשך אחר הנאה רגעית יצרית.

משום כך, כדי לקיים בצורה שלמה את מצוות סוכה, עלינו לקיימה בזמן שבו אנו נקיים מחטאים, לכן קבעה התורה את חג הסוכות בתשרי – לאחר ראש השנה ויום הכיפורים ובסמיכות אליהם, כי לאחר הכפרה והטהרה זוכה האדם לנקיות המביאה את הדעת, ויוכל להשיג בצורה שלמה את משמעות הישיבה בסוכה.

ויש להוסיף על הדברים.

הצורך בזכות הלב כתנאי להשגת הדעת, נובע מכך, שהידיעה שעליה צוותה התורה – אינה מסתכמת בזכירה בעלמא את האירוע ההיסטורי – שישבנו בסוכות במדבר, אלא היא כוללת ידיעה וחיבור פנימי למהות עניינה של הסוכה, שהיא מקום קדוש ונקראת בזוהר הקדוש "צל האמונה" (זוהר, ח"ג קג, א), ובונה בנו ביטחון בה' ועוד, ומשום כך, נדרשת הקדמת התשובה כדי להשיג זאת.

נוסיף ונעיין בדבריו והסבריו של רבנו השפת אמת, בנושא זה:

רבנו כתב שעניין הסוכה והמשכן עניינם אחד, והיות והוחל בנדבת המשכן מיד

לאחר יום הכיפורים (יום שירד משה עם לוחות שניים ונתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל), לכן נקבע חג הסוכות בימים אלו.

בדבריו בנושא (סוכות תרמ"ד, ד"ה: "חג"; ויקהל תרמ"ג, ד"ה: "ויקהל"), הדגיש שלאחר חטא העגל התאבלו ישראל, ולאחר שחזרו בתשובה, נתן להם הקדוש ברוך הוא את מצוות המשכן, והיות והתעוררו ישראל בשמחה וברצון להתנדב למשכן, לכן נקבעו לדורות ימים אלו לשמחה: "וחג הסוכות הוא מעין המשכן שניתן לבני ישראל אחר החטא כשנתקנו בתשובה... למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר שנתרצה הקדוש ברוך הוא לבני ישראל בשמחה. ואז התחיל נדבת המשכן בימים שבין יום הכפורים לסוכות... ובנדבת המשכן שהיה בשמחה נעשה הכנה להיות זמן שמחתינו בכל שנה ושנה" (סוכות תרמ"ד, ד"ה: "חג"), ועיין בהערה מקורות נוספים לקשר בין חג סוכות למשכן ולענני הכבוד².

2. הרחבת דברים, הקשר בין המשכן וענני הכבוד ובין חג הסוכות:

כתב הגר"א (ביאור הגר"א לשיר השירים א, סוף פס' ד): "סוכות שהוא זכר להיקף ענני כבוד שהיה תלוי בבניין המשכן כידוע, ובזה יתורץ מה שהקשו למה אנחנו עושים סוכות בתשרי כיון שהוא נגד היקף ענני הכבוד היה ראוי לעשות בניסן, כי בניסן היה תחילת היקף עננים. אבל נראה לפי כשעשו את העגל נסתלקו העננים, ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן ומשה ירד ביום הכיפורים, ובמחרת יום הכיפורים ויקהל משה וציוה על מלאכת המשכן וזה היה בי"א תשרי וכתב העם הביאו עוד נדבה בבקר בבקר ב' ימים הרי י"ג בתשרי ובי"ד בתשרי נטלו כל חכם לב ממשא את הזהב במנין ומשקל ובט"ו התחילו לעשות, ואז חזרו ענני הכבוד, ולכן אנו עושין סוכות בט"ו בתשרי" (וכן הובאו דבריו ב"הכתב והקבלה", ויקרא כג, מג).

מדברי הגר"א למדנו, שלמעשה ישנם שני "סוגים" של ענני הכבוד:

א. ענני הכבוד שהיו לפני החטא (שהסתלקו).

ב. ענני הכבוד שלאחר החטא, שחזרו מכוח תשובת ישראל.

לדורות קבעה תורה לעשות זכר דווקא לאותם עננים שחזרו מכוח תשובתנו ועבודתנו, ולא לעננים שבאו בחסד בלבד ובהתעוררות עליון, ובדרך זו נראה לקמן שהלך רבנו השפת אמת. בערוך השולחן (או"ח תרכה, ה, לאחר שהביא את דברי הטור) כתב: "ועוד יש לומר טעם נכון על מה שהמצוה בתשרי ולא בניסן, לפי שרצה הוא יתברך להראות שאף על פי שחוטאים אנחנו, מכל מקום לא סרה השגחתו מעלינו, ובצלו אנו יושבים, ובמחסה כנפיו נתלונן, וכמו שאחר מתן תורה עשו את העגל ועם כל זאת נתרצה להם הקדוש ברוך הוא בלוחות אחרונות, והיה זה ביום הכיפורים, ולאחר יום הכיפורים צונו לעשות את המשכן ששכינתו תשכון בינינו, כדכתיב: "ושכנתי בתוך בני ישראל", ולא הסיר מעליהם ענני הכבוד... כמו כן עשה לנו הקדוש ברוך הוא במצוה זו דוגמא לדורות שאף על פי שאנו חוטאים כל השנה מכל מקום ביום הכפורים מכפר עונותינו כשאנו שבים בתשובה, וסימן לדבר שתיכף אחר יום הכפורים צוה עלינו לעשות סוכה שנשב בצלו של הקדוש ברוך הוא, כדכתיב: "בצלו חמדתי וישבתי", זו מצות סוכה, "ופריו מתוק לחכי" – זו מצות אתרוג, כמו שאמרו במדרש חזית, ולהורות שאחר כל החטאים הוא יתברך באהבה עמנו ומשגיח

עוד כתב (שם תרנ"א, ד"ה: "איתא"), היות וענני הכבוד היו בזכות אהרון הכהן, ולפי שהוא היה בעל תשובה, שהיה עם ישראל בחטא העגל והשיבם אחר כך בתשובה, "לכן מתנה שלו נשאר לדורות, שאחר עשרת ימי תשובה מתגלה הארת ענני כבוד בסוכות" (ש).

עוד כתב השפת אמת (סוכות תרמ"ט, ד"ה: "מצות הסוכה"):

ולכאורה היה צריך להיות חג הסוכות תיכף אחר חג המצות קודם חג השבועות שכן ישבו בסוכות קודם קבלת התורה.

ולאחר שהביא הקושיה, תירץ:

אכן נראה דהיינו דכתיב (ויקרא כג, מג) למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי כו'. דהנה כתוב (שיר השירים א, ד): "משכני אחריך נרוצה כו'". ובמדרש (ויקרא רבה כז, א): נמשכנו אחריך כבהמה. שזה היה עיקר רוב החביבות שנמשכו בני ישראל למדבר קודם שהיה להם דעת השלימה. ואחר כך "הביאני המלך חדריו - נגילה".

והבינו בני ישראל אחר כך למפרע מה שנעשה ביציאת מצרים ובכל המסעות במדבר. רבנו, בתורה זו, הולך בדרכו של סבו בעל חידושי הרי"ם זצוק"ל (הג"ל) - הרואה בציווי "למען ידעו" את הגורם לדחיית מועד קביעת החג; אכן אילו מצוות הסוכה הייתה רק זכר לשיבה בסוכות ולהתמסרות של ישראל לצאת בביטול מוחלט אחר ה' למדבר, היא אכן הייתה נקבעת בסמיכות ליציאה ועוד לפני חג שבועות, אך התורה קבעה את המצווה בשלב שבו יש לישראל דעת והם כבר מסוגלים להבין ולהשיג למפרע מה כלול בגאולת מצרים.

רבנו רואה מעלה בכל אחד מן השלבים; השלב הראשון, מיד ביציאת מצרים - החביבות שבו, שהיינו בכחינת "בהמה", בלא דעת שלמה ובביטול לה'. השלב השני, לאחר שקיבלנו תורה וזכינו לדעת³, ולאחר ההליכה במדבר - המעלה שבו, שאנו

עלינו להצילנו מכל צרה ופגע והושיב אותנו בצלו הקדוש והטהור והוא יתברך סוכך עלינו". ומדבריו למדנו, שאין השיבה בסוכות "רק" זכר למאורע היסטורי שהיה פעם אחת במדבר, אלא היסוד שלמרות חטאינו ה' אוהבנו ומשגיח עלינו, מתחדש מידי שנה בימים אלו.

3. כידוע, רעיון זה רמוז בהבדל שבין המנחה הקרבה בפסח למנחה הקרבה בשבועות: בפסח מקריבים את קורבן העומר, המובא משעורים - מאכל בהמה, ואילו בשבועות, מביאים את שתי הלחם, המובאים מחיטים - מאכל אדם. בתחילה היינו בכחינת בהמה, ורק בשבועות - שקיבלנו תורה, התעלינו למדרגת אדם.

כבר בבחינת "אדם", בעל דעה, המסוגל להתבונן בתהליכים שעבר בצורה עמוקה ומבוררת ולהשיגם.

תהליך זה מתחדש מידי שנה: "מתחלת חג המצות יציאת מצרים והספירה – הוא משכני אחר כך כו'. ואחר כך קבלת התורה. ובחג האסיף, מתחדש הדעת מיציאת מצרים, וזה שכתוב למען ידעו" (שם), ולכן לא נקבע החג בימי ניסן, אלא רק בימי תשרי, שאנו בעלי דעת⁴.

נעיין בתורה נוספת (סוכות תרל"ה, ד"ה: "בפסוק למען"), ובה עסק רבנו בביאור קושיית הטור⁵.

כידוע יציאת מצרים היתה בחדש ה'. מצידנו לא היינו ראויים להיגאל, כי ישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה. עד כדי שלא היה אפשר לראות הבדל ביניהם לבין המצרים – הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, ולכן כש"הוציאנו ה' ממצרים והיה בחדש ה' בלבד כמו שכתוב (יחזקאל טז, ז) את ערום ועריה כו" (שם), והשפע מגיע מצד הנהגה זו, חסד ה' בלבד.

אכן, ה', שהוא חפץ חסד, מעוניין לזכות אותנו בחסד גדול יותר, במדרגה שבה נזכה להיות ראויים לחסדו, במדרגה שבה נזכה לחסד מכוח מעשינו:

אכן הקדוש ברוך הוא רצה שיהיה זה החסד על ידי זכות מעשים טובים של בני ישראל כדי שיתקיים לעד. וכן כתוב (תהלים סב, יג) ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. פירוש שהקדוש ברוך הוא מסבב בחסדו שהאדם בעצמו יזכה לזה החסד במעשיו כי הכל מסיבת כל הסיבות. וזהו היה אחר כך במה שנסעו בני ישראל למדבר וזכו לענני הכבוד, פירוש זה שזכו במעשה עצמם זה מסיר הקטרוג מן בני ישראל. ומאן דאכיל דלאו דיליה בהית כו'⁶, אבל הזוכה במעשיו הוא מתכבד (שם).

כאשר השפע מגיע בחסד בלבד, יש בו בושה למקבל, ויש עליו קטרוגים (שהמקטרג

4. נציין כי ציטטנו והסברנו רק את דבריו העוסקים באופן ישיר בשאלה מדוע החג לא בניסן, ולהשלמת הדברים עיין שם בתחילת דבריו שביאר את התהליכים המתחוללים בתשרי – ימי תחילת הבריאה, וכיצד הם מובילים לאפשרות לישיבת ישראל בסוכה, וכן ביאר שלמות השגת הדעת הינה ביום שמיני עצרת.

5. אף תורה זו נפתחה בדברי הפסוק "למען ידעו דורתכם", ולאחר שביאר את הרעיון וביססו, סיים את התורה במילים "ובזה מיושב קושיות הטור".

6. ירושלמי, ערלה א, ג. ופירושו שמי שאוכל מה שאינו שלו, מתבייש להסתכל בפניו של הנותן.

מקשה מדוע שיזכו ישראל - הרי לא מגיע להם), אך כאשר האדם והעם שותפים במעשיהם, השפע מתקיים לעד ומוסר הקטרוג.

ביציאת מצרים היו שני שלבים, השלב הראשון הוא היציאה עצמה - ובה מודגש חסד ה', ובשלב שני, ישראל מצידם, מתוך אמונה וביטחון גדולים בריבוננו של עולם, הולכים אחר ה' למדבר. במעשה זה, נעשו ישראל שותפים לחסד ה', ועל כן מעשה זה נשאר לזיכרון לדורות עבור ישראל, כמאמר הנביא (ירמיהו ב, ב): "זָכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ... לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָּר", משום שהיה זה מכוח מעשינו, וזכינו בדין, לכן נזכר ומתקיים.

עיקרון זה מתחדש מדי שנה בשנה:

והנה זה הענין מתגלה גם בכל שנה. בפסח יציאת מצרים בחסד ה'. ואחר כך בראש השנה נידון האדם אם תיקן מעשיו על ידי החסד. כי כל חסדי ה' הם כדי שיתקן האדם מעשיו על ידי החסד וכשזוכה בדין נמצא נשלם החסד גם על פי מדת הדין. וזהו החסד של חג הסוכות שהוא החסד הבא על פי דין (שם).

על כן אנו יושבים בסוכות דווקא בתשרי ולא בניסן: "וזה שכתוב כי בסוכות הושבתי שאף שסוכות גם כן זכר ליציאת מצרים אך הוא זכר להחסד שנעשה על פי זכות בני ישראל כו" (שם).

על פי זאת, מבאר רבנו (סוכות תרנ"ד ותרנ"ה, ד"ה: "ולקחתם") את דרשת חכמים האמורה בעניין לקיחת ונטילת הארבעה מינים: "ולקחתם לכם כו" (ויקרא כג, מ). במדרש (ויקרא רבה ל, א) וגמרא (סוכה יא, ב) למדו לקיחה לקיחה גזרה שווה מן (שמות יב, כב) ולקחתם אגודת אזוב⁷ עיין שם במדרש אמור".

המילה "ולקחתם" מופיעה הן ביציאת מצרים⁸ והן בציווי לקחת את ארבעת המינים. גאולת מצרים הייתה כאשר ישראל היו בשפל המדרגה, כאזוב, אך לאחר מכן, הקדוש ברוך הוא ביקש לזכותנו, ולתת לנו תורה ומצוות בהר סיני, ונתעלו ישראל לקבל בכוח מעשיהם, כרמוז במצוות לקיחת הארבעה מינים, זאת משום: "כי כן מדת

7. "ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות מן הדם אשר בסף ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר" (שמות יב, כב).

8. בציווי על לקיחת אגודת האזוב וטבילתה בדם קורבן הפסח והנתינה על הפתח כהכנה ליציאה.

הקדוש ברוך הוא עושה חסד לשפל ודל ומרומם אותו. עד שיוכל אחר כך בעצמו לזכות במעשיו לאותו מדריגה שהיה מקודם בחסדו בלבד"⁹.

וסיים, מדוע אם כן ראוי לזכור את יציאת מצרים זו דווקא בימי תשרי:

וכמו כן בגאולת מצרים, רצה הקדוש ברוך הוא שאנחנו נברר במעשינו. ויתחדש לנו הגאולה על פי המשפט. וזה זכירת יציאת מצרים אחר ראש השנה ויום הכפורים. כי בניסן הגאולה בחסדו בלבד. ועתה נתברר הגאולה במשפט. ומלקיחת אזוב בתחלה רוממנו הקדוש ברוך הוא עד לקיחת הארבעה מינים שהם מדריגות רמות ונשגבות.

דברים אלו, המאירים באור חדש ומופלא את יחסנו אל הסוכה ואל זיכרון יציאת מצרים, בונים בנו אף יחס נכון ושלם יותר למשמעות השתדלותנו ומעשינו, ובפרט למעשי האומה בעת הגאולה.

הנהגה שבה השפע מגיע רק מכוח חסד, היא "קטנה" ו"חסרה", והחסד היותר עליון הוא, כאשר אנו זוכים מכוח מעשינו לקבל את חסד ה"¹⁰.

עוד בנושא זה, עיין בשער "קדושת הסוכה" – משום קדושת הסוכה, רק לאחר ימי התשובה ומכוחם אפשר להיכנס לסוכה"¹¹. ועיין בשער "זמן שמחתנו" פרק ג, "שמחת החג לאחר ימי הדין והתשובה"¹², והדברים שם משלימים את דברינו כאן.

9. ונראה שאפשר להוסיף, אומנם בכללות, יציאת מצרים היא בלא זכות מצד ישראל אלא בחסד ה', אך שורש הדרשה הקושרת בין לקיחת אגודת אזוב ללקיחת ארבעת המינים, מבקש לרמוז שתחילת התנוצצות ההנהגה של שותפות של מעשינו, נמצאת כבר ביציאת מצרים, במעשה הקטן של לקיחת אגודת האזוב.

10. ועיין עוד בדברי השפת אמת בסוכות תרל"ז, ד"ה: "מה יקר חסדך".

11. בעמוד 131.

12. בעמוד 76.

פרק ב סוכות - עדות לניצחון ישראל בדין ולמחילת עוונות

נוסיף ונעיין במקור מרכזי נוסף, וממנו אנו למדים על החיבור המהותי בין חג הסוכות וימי הדין (ויקרא רבה ל, ב¹):

אמר רבי אבין משל לשנים שנכנסו אצל הדיין ולית אנן ידעין מאן הוא
נוצח (ואין אנו יודעים מי נצח),

אלא מאן דנסב באיין בידיה (מי שמחזיק כף תומר [ביוונת] בידיו), אנן ידעין
דהוא נצוחייתא (אנו יודעים שהוא נצח).

כך, ישראל ואומות העולם באין ומקטרגים לפני הקדוש ברוך הוא
בראש השנה, ולית אנן ידעין מאן נצח.

אלא במה שישראל יוצאין מלפני הקדוש ברוך הוא ולולביהן ואתרוגיהן
בידן, אנו יודעין דישראל אינון נצוחייתא (שישראל אלו הם שנצחו).

לפיכך משה מזהיר לישראל ואומר להם: "ולקחתם לכם ביום הראשון".

מדברי המדרש למדנו, ארבעת המינים מהווים עדות לניצחונם של ישראל בדין. רבנו
ביאר שהכוונה שחג סוכות מהווה עדות למחילת עוונות ישראל ועל כך שנטהרו
מחטאם, והוסיף רבנו בתורות רבות שגם מצוות הישיבה בסוכה מהווה עדות לזה.

כך כתב (סוכות תרל"ה, ד"ה: "סוכה"):

סוכה היא עדות לבני ישראל שנטהרו מחטאם... וזה טעם מצות סוכה
אחר המשפט בראש השנה ויום כיפורים, שהוא עדות על המשפט אמת.

1. וכן במדרש שם בהמשך (שם, ג): "ולקחתם לכם ביום הראשון", הדא הוא דכתיב: 'פנה אל תפלת
הערער' וגו' - שנצחו ישראל בדין ונמחלו עונותיהם"; ומדרש תהלים, מזמור יז עה"פ: "נעמות
בימינך נצח".

וכן בדומה בתיקוני זוהר, תיקון יג, כט, א, ד"ה: "קם רבי אלעזר". ובזוהר הקדוש (ח"ג, רע"מ, ק,
אב) מובא שסיפור המעשה בין יעקב לעשו בעת חזרתו לארץ המסתיים בהליכת יעקב לסוכות
(עיין בראשית לג), רומז לימי הדין - "ויעקב הולך באותם ימים שבין ראש השנה ליום כיפור ובורח

מן הדברים אנו למדים שחג הסוכות במהותו קשור לימים הקודמים לו – ומוכן היטב מדוע חג הסוכות הוא באופן מיוחד זמן של שמחה, כי שמחים אנו על ניצחוננו בדין. אומנם, יש להבין כיצד ובמה מצוות החג מהוות עדות לניצחון ישראל בדין? בוודאי אין כאן רק סימן חיצוני. בפרט שהיה מקום להקשות, הרי הדין מתחדש מידי שנה, ובכל שנה נדרשים אנו לעדות מחודשת האם יצאו ישראל זכאים בדין, ולכאורה כיצד מצוות חג הסוכות עליהן נצטוונו מקדמא דנא, בהר סיני, מהוות עדות לדין המתחדש?²

אלא יש להבין שמצוות החג מבררות ומעידות באופן פנימי על טהרת ישראל. אין כלל ספק אם נצא זכאים בדין, כי באמת בכל שנה ושנה ברור שישראל יכולים לצאת זכאים בדין, והעדות והסימן מבטאים ומגלים את תפקיד ימי הדין, שהם לטובתם של ישראל, ועבודת ה' בחג הסוכות מבררת את השייכות הפנימית של ישראל לה³.

ביאר השפת אמת, השורש הפנימי למחילת חטאי ישראל הוא, שעם ישראל בפנימיותם הם טובים, והחטאים בישראל הם רק מצד החיצונית, וה' בחסדו עוזר לנו לגלות ולחשוף את המהות הפנימית שלנו (עפ"י סוכות תרל"ה, ד"ה: "סוכה" – המשך התורה שהובאה לעיל). השייכות שלנו לסוכה, עניינה לברר ולהוות עדות שקיימת בנו אותה נקודה פנימית ושייכות אל הקודש: "וכיון שיכול להיות תחת צלו יתברך הוא סימן שיש בו נקודה של אמת כמו שכתוב (בזוהר הקדוש⁴) מאן דהוא מגזעא ושרשא דישאל ישבו בסוכות כו'. והרשעים אינם יכולים להיות בסוכה כדכתיב (תהלים ה, ה): 'לא יגורך רע'⁵ (שפ"א שם).

-
1. להנצל מעשו, שב בתשובה ומתענה" (עפ"י זוהר שם), ועשו מקטרג, ויעקב נפרד ממנו, "כיון דישבו בסוכות, נצלו מן המקטרג, והקדוש ברוך הוא שמח בבניו" (עפ"י זוהר שם).
 2. בביאור המדרש עסקנו בשער ה, העוסק בעניינם של ארבעת המינים.. היינו, לפני ימי הדין, כבר ברור לכול, שבחג הסוכות, שנקבע לאחריהם, ייטלו ישראל את ארבעת המינים.
 3. ובעומק יש לומר, שהכוונה שאם ישראל אכן ישמחו בסוכות, ויקיימו בשלמות את המצוות, זה עצמו מהווה עדות ובירור לכך שבאותה שנה, אכן ימי הדין היו לטובה ויצאו זכאים, ובאם ח"ו לא יקיימו את מצוות החג בשמחה ובשלמות, זה עצמו בירור לקושי ולכך שבאותה שנה לא נטהרו כראוי.
 4. זוהר ח"ג קג, א, ושם הובא שרק מי שהוא מגזע ושוורש קדוש של ישראל יכול לשבת בסוכה, ומי שאינו מגזע ושוורש קדוש של ישראל לא ישב בה אלא יצא ממנה.
 5. עיין שבת קמט, ב: "וכתיב: 'כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע' צדיק אתה ה' ולא יגורך במגורך רע, וביאר רש"י (ד"ה: "וכתיב לא יגורך רע"): "אלמא אינו נכנס" – הרשע, "במחיצתו" – של ה'.

ביאור הדברים, היות הסוכה מקום קדוש - רק ישראל, מכוח קדושתם, יכולים לשבת בה, ואילו האומות אינן מסוגלות לזה מפני שאינה מתאימה לאופיים. וכפי שמובא בגמרא (עבודה זרה ג, א-ב), שלעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא ינסה את הגויים וייתן להם את מצוות סוכה, והם לא יוכלו לשבת בה אלא יצאו ממנה, עיי"ש (עפ"י השפת אמת שם).

כן כתב (סוכות תרס"ה, ד"ה: "הסוכה"): "הסוכה היא עדות על מחילת העונות ביום הכיפורים" וכשם שבדור המדבר, הציווי על המשכן לאחר קבלת לוחות שניים ביום כיפורים היה עדות על מחילת עוון העגל, כך מידי שנה, חג סוכות והישיבה בסוכה, שהיא מעין המשכן, מהווה עדות למחילת העונות (עפ"י המשך התורה).

בנוסף ביאר רבנו, כי השמחה עצמה היא עדות לניצחון⁶, ובתורתו בקש לברר מדוע וכיצד שמחת הנפש המושגת בימים אלו מהווה עדות חיה להתחדשותנו ולתהליכים שעברנו בימי הדין.

בשנת תרמ"ד (ד"ה: "במדרש") כתב: "לכן הלל ושמחה של החג הוא עדות על בני ישראל שהם נצחו בדין", וביאר שההלל בחג מהווה עדות להתחדשות הפנימית המתחוללת בנפשנו בימי הדין - ימי ראשית הבריאה (שם):

"ועם נברא יהלל"⁷ - שנעשין בני ישראל בריה חדשה בראש השנה ויום הכפורים. לכן מהללים בסוכות שם ה' דכתיב (ישעיהו מג, כא): "עם זו יצרתי לי" ... שנעשו בני ישראל ברי לבב בימים אלו, לכן הם מהללים לשמו יתברך כמו שכתוב (שם): "תהלתי יספרו" ... לכן הלל ושמחה של החג הוא עדות על בני ישראל שהם נצחו בדין.

הכוונה הפנימית של חז"ל שניצחנו, שההלל עצמו הוא האות להתחדשות ולטהרה שזכינו בהן, ולכן דווקא בהלל אנו נוטלים את ארבעת המינים ומנענעים אותם⁸.

6. עיין למשל סוכות תרמ"ג, ד"ה: "השמחה": "השמחה של החג הוא העדות על בני ישראל כמו שכתבו חז"ל שנתן ה' יתברך סימן מי נצח בדין".

7. תהלים קיב, יח. עיין ויקרא רבה ל, ג.

8. ובדומה סוכות תרס"ב, ד"ה: "ולקחתם": "ולקחתם לכם ביום הראשון. אמרו חז"ל ראשון לחשבון עונות... ואחר יום הכיפורים שנטהרו נפשות בני באים לזה הישרות. ולכן השמחה בסוכות כדכ' ולישרי לב שמחה... ולכן בסוכות הלל גמור וכמ"ש עם נברא יהלל... שכל זמן שמשועבדין למלכות אין יכולים להוציא מכח אל הפועל תהלת ה' רק כשנעשין בני חורין וכמ"ש אז ישיר. וכמו כן וכש"כ כשמשועבדין תחת היצה"ר וסט"א. ולכן אחר יום הכיפורים שנגאלו מתחת יד

וכן כתב (סוכות תרס"ד, ד"ה: "עיקר"):

עיקר השמחה בחג מהארת נשמה שזוכין בני ישראל אחר שנטהרו ביום הכפורים... ומצות הסוכה עדות על שנתקבלו בני ישראל בתשובה ביום הכפורים ומאיר להם הנשמה. לכן הלל ושמחה בחג.

נסכם, מצוות החג כולן מעידות על הניצחון בדין ועל טהרתנו:

א. הסוכה, צילו של הקדוש ברוך הוא, ורק ישראל, הקדושים בשורשם – יכולים לשבת בה.

ב. ארבעת המינים משולים לחרב המונפת בעת הניצחון.

ג. ההלל וההודיה להקדוש ברוך הוא, מכיוון שנבראנו מחדש ונטהרנו⁹.

לסיום, שני עניינים נוספים:

ראשית, דברי חז"ל שד' המינים משולים לכלי מלחמה ולחרב, ועדות לניצחון בדין¹⁰, מובילים למסקנה שהם קשורים להנהגה של גבורה ודין הדורשת מלחמה והתגברות, כלומר השתדלות מצד האדם והעם להשיג את הברכה והשפע.

משום כך קשה, כיצד נשלב זאת עם ההבנה המקובלת הרואה בחג הסוכות חג שעניינו הנהגה של חסד; הנהגה ובה ה' מיטיב לעמו, עושה להם ניסים ומנהיגם במדבר בענני כבודו, ללא דרישות מקדימות. כן, ענני הכבוד היו בזכות אהרון הכהן שמידתו חסד, והם בחינת אברהם אבינו איש החסד.

יש ליישב, אכן בחג הסוכות מתגלה הנהגה מורכבת.

בתחילה זכינו לענני הכבוד ולסוכות, בחסד ה' בלבד, אך הקדוש ברוך הוא מעוניין שנעבור תהליך נוסף, ובו נהיה שותפים בקבלת החסד. נראה שכך יש לפרש את דברי קדשו: "והוא ישועה אמיתית אשר הקדוש ברוך הוא נותן שיזכו בני ישראל

היצה"ר יש הלל גמור. ונקראו עם נברא מלשון ברי לבב שנטהרו הנפשות ונתבררו. וע"ז כתיב טוב לישראל אלקים לברי לבב. שע"י הדין בר"ה ויום הכיפורים נתבררו". ועיין גם בדבריו בסוכות תרנ"ח, ד"ה: "במדרש" שביאר שלשון "עם נברא" – מכוונת לעולם הבריאה, שפסח ושבועות ומכוח טהרת יום הכיפורים זוכים להתעלות מעשיה ויצירה ולהידבק אף במדרגת עולם הבריאה.

9. בעניין זה, עיין עוד לקמן בשער ב, בנושא השמחה.

10. "מאני קרבא" (תיקוני זוהר, יג כט, א), ולשון והמדרש (ויקרא רבה הנ"ל) שד' המינים עדות שאנו "נוצחין דינא".

גם על פי הדין כי הוא כל יכול, וזה מתקיים בזה החג אחר ימי המשפט שבני ישראל נוצחין דינא" (סוכות תר"ג, ד"ה: "כתיב", עיי"ש¹¹).

שנית, משל הניצחון במדרש יכול להוביל למסקנה שישראל שמחים בניצחון שלנו על הגויים ובלקחת חלקם ושללם, ואף יכול להוביל לרושם שישנה מטרה באיבוד האומות.

אומנם באמת אינו כן – מטרת ישראל היא לתקן את העולם והאנושות כולה, ולהוביל לכך שהרע הוא זה שיתכלה, והאומות כולן תכרנה במלכות ה'.

זאת ועוד, באמת ישראל אינם זקוקים לחלקם של הגויים, ואדרבא חפצים בתשובתם ותיקונם, ובאפשרות שנוכל להחזיר להם את אותם חלקים שקיבלנו מהם.

הסביר השפת אמת (סוכות תרס"ג, ד"ה: "ואיתא"), שאחד הטעמים להקרבת ע' פרי החג, שהם כנגד האומות, מכוון לרעיון זה – אנו מחזירים להם בסוכות את חלקם שלקחנו מהם בעת הניצחון, ודי למבין.

11. עיין גם סוכות תרל"ז, ד"ה: "בפסוק למען". תורה זו נידונה לעיל בביאור הרעיון מדוע סוכות בתשרי ולא בסוכות

12. עוד יש להעיר כי רבנו הביא אומנם שהן ארבעת המינים והן הסוכה מהווים עדות לזכייתם של ישראל בדין, אך למד (סוכות תר"ג, ד"ה: "לא") מן העובדה שהמדרש משווה את ארבעת המינים למאני קרבא, שד' המינים הם כנגד הנהגה שבה נדרשת מלחמה (כנגד מדרגת שם יעקב, הרומז למלחמה עם עשו), בעוד שהסוכה היא כנגד מנוחה ושלוה (כנגד מדרגת שם ישראל).